

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ترجمه، شرح و تحقیق اشعار

جلد پنجم

المجانی الحدیثة

عن مجانی الاب شیخو

زیر نظر

فؤاد أفرام بستانی

ادب اندلس

تألیف

عبدالوحید نویدی

دانش‌آموخته دکترای دانشگاه تهران

دکتر ابوالحسن امین مقدسی

دانشیار دانشگاه تهران

شماره مسلسل ۹۱۹۶

شماره ۳۴۲۰

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: امین مقدسی ابوالحسن، ۱۳۲۷-
عنوان و نام پدیدآور	: ترجمه، شرح و تحقیق اشعار: جلد پنجم المجانی الحدیثه / ابوالحسن امین مقدسی، عبدالوحید نویدی.
مشخصات نشر	: تهران : دانشگاه تهران ، موسسه انتشارات، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۷۲ ص.
فروست	: انتشارات دانشگاه تهران ؛ شماره ۳۴۲۰.
شابک	: 978-964-03-6555-7
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: کتاب حاضر ترجمه و شرح جلد پنجم از کتاب " المجانی الحدیثه عن مجانی الادب شیخو" اثر فواد بستانی است که خود برگزیده‌ای از " مجانی الادب فی حدائق العرب" اثر لویس شیخو است.
یادداشت	: کتابنامه.
یادداشت	: چاپ سوم.
عنوان قراردادی	: المجانی الحدیثه عن مجانی الادب شیخو. برگزیده . شرح. مجانی الادب فی حدائق العرب. برگزیده . شرح.
موضوع	: بستانی ، فواد افرام ، ۱۹۰۶ - م. المجانی الحدیثه عن مجانی الادب فی حدائق العرب -- نقد و تفسیر
موضوع	: شیخو، لویس، ۱۸۵۹ - ۱۹۲۷ م. مجانی الادب فی حدائق العرب -- نقد و تفسیر - شعر عربی - تاریخ و نقد - شعر عربی -- ترجمه شده به فارسی -- مجموعه‌ها
موضوع	: نویدی ، عبدالوحید- بستانی ، فواد افرام، ۱۹۰۶ - م. المجانی الحدیثه عن مجانی الادب شیخو. برگزیده
شناسه افزوده	: شیخو، لویس ، ۱۸۵۹ - ۱۹۲۷ م . مجانی الادب فی حدائق العرب. برگزیده
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران ، موسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۳۰۴۲۳۲ م ۹ ش / ۲۱۵۵ PJA
رده‌بندی دیوبی	: ۸۹۲/۷۰۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۲۳۳۸۷۰

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

ISBN:978-964-03-6555-7

9 789640 365557

عنوان: ترجمه، شرح و تحقیق اشعار جلد پنجم المجانی الحدیثه
ترجمه، شرح و تحقیق: دکتر ابوالحسن امین مقدسی - عبدالوحید نویدی
ویراستار: فرشاد رضوان
نوبت چاپ: سوم
تاریخ انتشار: ۱۳۹۶
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجمان است»

بها: ۲۲۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: http://press.ut.ac.ir
پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

ذ	پیشگفتار
۱	بخش اول: نگاهی به تاریخچه سرزمین اندلس
۳	فصل اول: تاریخچه سرزمین اندلس
۴	فتح اندلس
۱۰	مراحل حکومت مسلمانان بر اندلس
۱۰	دوره والیان
۱۱	عصر امارات
۱۵	عصر ملوک الطوائف
۱۶	مرابطون یا ملثون
۱۷	موحدون
۱۸	عصر پادشاهی غرناطه یا دوره بنی نصر یا بنی الأحمر
۱۹	اوضاع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، دینی و سیاسی اندلس
۲۰	محیط اجتماعی
۲۲	دین در اندلس
۲۳	تمدن
۲۴	تشیع
۲۷	زهد
۲۷	تصوف
۲۸	حکمت
۲۹	فصل دوم: شعر در اندلس
۳۰	تاریخچه و عوامل پیدایش شعر عربی در اندلس
۳۲	مراحل شعر در اندلس
۳۲	دوره والیان

فهرست □ ث

۳۲	دوره بنی امیه
۳۳	دوره ملوک الطوائفی
۳۴	دوره مرابطون
۳۴	دوره موحدون
۳۵	دوره بنی الأحمر
۳۵	موضوعات و قالب‌های شعر اندلس
۳۶	موثحات
۳۸	محیط پیدایش موشح
۳۹	انواع موشح از حیث قالب
۴۷	بخش دوم : ترجمه اشعار جلد پنجم المجانی الحدیثه
۴۹	ابن هانی اندلسی
۵۲	مدح معز الدین و جعفر بن علی
۶۳	مدح معز الدین
۷۲	مدح معز الدین
۸۱	مدح یحیی بن علی بن حمدون والی شهر مسیله
۹۲	رثای ابن هانی
۱۰۳	وصف کشتی‌های معز الدین
۱۰۸	وصف مجلس
۱۱۵	ابن دراج قسطلی
۱۱۸	مدح سلیمان بن حکم المستعین بالله
۱۲۲	مدح مرتضی آخرین پادشاه بنی مروان
۱۲۵	مدح منصور بن ابی عامر
۱۳۴	مدح خلیفه خیران عامری
۱۴۷	ابن شهید اندلسی
۱۵۰	مدح مؤتمن عبدالعزیز بن عبدالرحمن بن ابی عامر

فهرست □ ج

۱۶۲	مدح مؤتمن عبدالعزیز بن عبدالرحمن بن ابی عامر
۱۷۰	قرطبه پیر
۱۷۲	وصف زینور عسل
۱۷۵	ابن زیدون
۱۷۸	مدح و شکوی
۱۸۹	شور و اشتیاق
۲۰۳	غزل فراق
۲۱۱	خواب را به من ببخش
۲۱۲	آیا روزگار مرا می ترساند
۲۱۳	من تو را به یاد آوردم
۲۱۷	رسم تهمت
۲۱۸	عاشق قانع و خشنود
۲۱۹	من راضی ام
۲۲۱	ابن حمدیس صقلی
۲۲۳	مدح معتمد بن عباد
۲۲۹	رثا
۲۳۲	وصف و غزل
۲۳۶	کیمیای خورشید
۲۳۸	ستارگان نورانی در برج های شیشه ای
۲۳۹	خوشه نور
۲۴۱	غنی داند کجا
۲۴۲	وصف ابر تگرگ زا
۲۴۳	وصف رود
۲۴۴	داس طلایی
۲۴۴	رقص شقایق

فهرست □ ح

۲۴۵	ردپای تاریکی
۲۴۶	مجالس سبز
۲۴۷	روغن‌دان یاقوت
۲۴۷	وصف برکه
۲۵۱	خضاب، گواهی دروغین
۲۵۴	محل غروب، قبر تو
۲۵۵	در بهشت یا در جهنم
۲۵۶	غم سقوط سیسیل
۲۶۵	پاکی زبان
۲۶۶	چاقی جسم، لاغری روح
۲۶۷	من از گل هستم
۲۶۷	جوانمردی و دین
۲۶۹	ابن خفاجه
۲۷۲	مدح القائد ابو الطاهر
۲۸۰	مدح صاحب قرطبه
۲۸۵	رثا
۲۸۷	توصیف رود
۲۸۹	وصف درخت نارنج
۲۹۱	گل سرخی از جنس طلا
۲۹۲	مجلس انس و الفت
۲۹۴	کمان همچون هلال و تیر همچون شهاب
۲۹۵	اسب سرخ‌موی در شب تیره
۲۹۶	ابر دامن‌کشان
۲۹۷	ساقی سیاه‌گوزپشت
۲۹۹	ستاره سهی را به تو نشان می‌دهم

فهرست □ خ

۳۰۰	وصف گردشگاه
۳۰۲	اندلس، بهشت جاویدان
۳۰۲	چادر شکوفه‌ها
۳۰۵	گریبان درختان
۳۰۷	اسب سرخ‌موی پیشانی سفید
۳۰۷	نرگسی از جنس طلا
۳۰۸	نماز آیات
۳۰۸	سیاه‌پوست شناگر
۳۰۹	هر شاخه‌ای، ثریاست
۳۰۹	از دست شایگان می‌نالد
۳۱۲	بیدار کردن عقل کودکان
۳۱۳	ابن سهل اسرائیلی
۳۱۵	در تاریکی سؤال کن
۳۱۸	توبه
۳۱۹	خورشید همچون جام شراب
۳۲۰	گردش جام‌ها
۳۲۲	نفرین بر این چشم‌ها
۳۲۶	آیا آهوی سرزمین حمی می‌داند
۳۳۳	چشمان همچون قلب
۳۳۵	فهرست منابع
۳۴۳	فهرست اشخاص و قبایل
۳۵۱	فهرست اماکن
۳۵۴	فهرست جنگ‌ها
۳۵۵	فهرست حیوانات

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد و آله الطاهرين

پیشگفتار

سپاس بی‌کران به درگاه حضرتش که زبان عربی را لسان مبین نامید و کتاب هدایتش را با این زبان بر قلب پیامبرش (ص) نازل کرد. به گواهی تاریخ ایرانیان، مردم این سرزمین که پیوسته به حقیقت و حکمت عشق می‌ورزیده‌اند، پیش از اعراب بپاخاستند تا ارکان فهم و تحلیل زبان را برای رسیدن به حقیقت وحی پی‌ریزی کنند. این شور و شوق چنان فراگیر و گسترده بود که حضور ایرانیان در هر حوزه به عنوان بنیان و محورهای اصلی آن حوزه شناخته شده‌اند چرا که پیامبر (ص) فرموده بود اگر علم در ثریا باشد ایرانیان به آن دست می‌یابند، حضور و نقش‌آفرینی شخصیت‌هایی همچون سیبویه، ابوعلی سینا، خواجه نصیر، خوارزمی و همه ستارگان حوزه تمدن اسلامی، مصداق بارز سخن پیامبر شدند و همین امر تحسین بسیاری از نویسندگان عرب همچون ابن خلدون را برانگیخته است. هر آنچه که قلم نگارنده به عنوان شرح و ترجمه شعر اندلس فراهم آورده است، بدون تردید همان باریک جویباری است که از سرچشمه زلال اندیشه و افکار اسلاف حقیقت جو نشأت گرفته و در جان ما جاری است.

حوزه ادب عربی از پیش از اسلام تا دوره معاصر نشیب و فرازهای خاصی را به خود دیده است، آنچه که از قدیم‌ترین دستاوردهای تاریخ ادب عربی به جای مانده، اشعار صعاليک است که از حافظه هوشمندان پیوسته نسلی به نسل دیگر انتقال یافته است. به دنبال آن ادب جاهلی با همه سبقه و سابقه‌اش و رقابت‌های بازار عکاظ دیری نپایید که جای خود را به ادب اسلامی داد، اگر ادب جاهلی با روح طبیعی صحرا همراه با واژه‌های خشک و خشن مضامینی نه چندان جاذب و به عنوان نمادهای فرهنگی آن دوره در خانه خدا جای گرفته بود، با حضور اسلام و شعار آزادی انسان از همه قیود و تسلیم در برابر آفریدگار هستی، موقعیت خود را به عنوان تنها پیام زبان عربی از دست داد و در تاریخچه ادب عربی به عنوان گنجینه شواهد و پیشینه شعر عربی ذخیره شد. با رشد ادب اسلامی، وجه مضمون غالب شد و شعرای صالح و طالح مرزبندی شدند. اگر ملک ضلیل معیار بهترین شاعر شناخته شده بود، ولی از بُعد ارزش‌های انسانی چهره نامطلوبی به شمار می‌آید. شعر در حوزه ادبیات اسلامی آرام آرام هویت می‌یافت، به گونه‌ای که در دوران اموی شاعرانی همچون فرزدق، کیت و اخطل با گرایش‌های مختلف فکری،

پیشگفتار □ ر

قالب‌های شعر را عرضه می‌کردند اما هنوز عربیت در سرپنجه‌های سیاست خودنمایی می‌کرد، پیام پیامبر (ص) که عرب و عجم را فرقی نیست، رنگ باخته بود، امویان بر طبل اصالت عربی قبل از اسلام می‌کوبیدند، بی‌شک این شعار مانع شکوفایی تمدنی بود که پیامبر (ص) پی‌ریخته بود، هر چند دروازه‌های اندلس گشوده شده بود و نمادهای اسلامی در گوشه و کنار اسپانیا شکل می‌گرفت، ولی برای بقای یک حکومت، قدرت کفایت نمی‌کند، بلکه فرهنگ پایه‌های قدرت را نهادینه می‌کند، به همین دلیل، طولی نکشید که ادب اموی جای خود را به ادب عباسی داد، ادبی که مشحون از فرهنگ‌ها بود. زمانی که دروازه بغداد به سوی یونان، ایران و هند گشوده شد، همان اسلام طراوت نسیم وحی را حس می‌کرد، اندیشه‌های بزرگ در جوامع بزرگ خود را می‌نمایاند، سینه‌های منشرح می‌توانست دامنه پیام جهانی را در خود جای دهد. چارچوبی که پیامبر (ص) طراحی کرده است آنچنان قویم و ماندگار بود که هر چه از این سو و آن سو می‌آمد در خود هضم و بومی‌سازی می‌کرد و با ارکان ثابت وحی انطباق می‌داد. ادبیات همگام با دیگر علوم رشد و نمو می‌کرد و به تعبیر استاد دکتر شفیعی کدکنی نسبت اینها همچون ظروف مرتبته است. در زمینه رشد علوم، منتجبی شاعر حکمت متولد شد، شریف رضی، فحامت و قدرت موسیقی را در شعر ترکیب کرد و ابوتام تولد ادبیات جدید را پیام داد، بدون شک شاخه‌های تنومند ادب عربی فقط در بغداد سایه افکن نبود، بلکه مرزهای عربی را درنوردید و اندلس را که هیچ آشنایی خاصی با ادب عربی نداشت، پایگاه شاعران و ادیبانی ساخت که خود را متنبی عصر می‌دانستند.

اهمیت ادب اندلس

- اگر از بُعد فنی به ادب اندلس بنگریم و مجموعه دستاوردهای این دوره را در کنار شاهکارهای ادبی دوره عباسی مقایسه و تطبیق کنیم، عقل سلیم و طبع روان به برتری و زیبایی‌های افزون‌تر شعر متنبی و ابوفراس و شریف رضی حکم خواهد داد. بدون شک این مقایسه، معیارهای علمی دقیق ندارد و خردمندانه نیست بغداد را که از گذشته‌های دور با ادب عربی در ارتباط بوده است با اندلس که حروف عربی را نمی‌شناسد در یک کفه قرار دهیم، آنچه که ادب اندلس را به بوتۀ نقد و تحقیق می‌کشاند فقط بُعد فنی آن نیست، اگر چه بُعد فنی آن هم قابل دقت و عنایت است، بلکه ادب اندلس از زاویه محیط، زبان، نژاد، آداب و رسوم اجتماعی و فرهنگ یک سرزمین غربی ملاحظه و مطالعه‌پذیر خواهد بود. در واقع

پیشگفتار □ ز

ادب اندلس نه تنها مبین شعر عربی در یک سرزمین دور و غریب است بلکه سندی است دال بر حضور و نفوذ یک فرهنگ و تمدن؛

- ادب اندلس از بُعد دیگری هم جالب توجه خواهد بود و آن نیمه تمام ماندن تمدن اسلامی در این سرزمین است. چگونه است که پس از هشتصد سال حضور یک پارچه سیاسی و فرهنگی، خیمه‌های قدرت خلافت اسلامی برچیده می‌شود؟ به راستی استحالتهای فرهنگی به چه میزان در تغییر سیاست حاکمان قدرتمندند؟ آیا ارزش‌های اسلامی در اندلس آنچنان نهادینه نشده بود که پایه‌های قدرت را حفظ کند؟ همه این پرسش‌ها که به نحوی به حوزه فرهنگ و جامعه‌شناسی مربوط می‌شود، به لزوم توجه و دقت به ارکان ادب اندلس می‌افزاید؛

- حضور فرهنگ تشیع و محبت اهل بیت در میان برخی شاعران اندلس از جمله ابن‌هانی اندلسی، عبدالرحمن بن مُقانا اُشبونی، ابن شُهید، عبادة بن ماء السماء و ابوعبدالله محمد بن سلیمان بن حنّاط الکفیف، که شوقی ضیف آن را مایه اشعار پر از غلو می‌داند، توجه بیشتری را به ادب اندلس جلب می‌کند، اگرچه فرضیه شوقی، فراگیر نیست و ناقدان به نقد آن پرداخته‌اند؛

- بررسی ادب اندلس از نگاه ادبیات تطبیقی هم جالب توجه است. حوزه ادب مقارن به تأثیر و تأثرهای دستاوردهای ادبی و فرهنگی دو زبان و علل این تأثیر و تأثر می‌پردازد. در این زمینه کاوش در حوزه ارتباط ادب عربی و زبان اسپانیایی، اهتمام بیشتر به ادب اندلس را طلب می‌کند؛

- میزان نفوذ زبان عربی در اندلس به گونه‌ای بوده است که بر اساس تحلیل شوقی ضیف، جوانان مسیحی با شوق و شغف به تعلم شعر و نثر عربی می‌پرداخته‌اند و هر چند از نظر مذهبی به اسلام نگرویده بودند ولی به زبان عربی شوق داشتند، به طوری که سال‌ها پس از خروج مسلمانان در حاشیه‌های کتاب‌های لاتین مسیحی، به زبان عربی شرح نوشته‌اند؛

- حضور شخصیت‌هایی همچون ابن سیده بنیانگذار فقه اللغة تطبیقی بین زبان‌های سامی و زبیدی قاموس نگار معروف و ابن عربی صوفی بزرگ و شاعرانی همچون ابن زیدون و ابن هانی، نگاه پژوهشگران را به حوزه ادب اندلس فرا می‌خواند؛

- تنوع فنون شعری به خصوص موشحات یکی از عواملی است که محققان حوزه ادب عربی را وا می‌دارد تا دیوان ادبای اندلس را بگشایند و اشعار را از بُعد اسلوب و مضمون تحلیل کنند. خواه معتقد

باشند که موشحات ثمره ترکیب شعر عربی و ترانه‌های رمانتیک اندلسی است و خواه بر این عقیده باشند که موشحات همان مسمطات شرقی توسعه یافته‌اند.

ویژگی‌های شعر اندلس

با توجه به اینکه این مجموعه ترجمه و شرح اشعار حوزه ادب اندلس است، به اختصار به ویژگی‌های شعر اندلس می‌پردازیم:

۱- اغراض شعری ادب اندلس همچون دیگر اشعار عربی عبارتند از مدح، غزل، رثاء، زهد، وصف، تصوف، مجون و سیاست‌های جامعه؛

۲- در بین همه اغراض شعری، وصف در شعر اندلس با دیگر نمونه‌های شعر عربی تفاوت دارد. شعرای اندلس در وصف ساختمان‌ها، قصرها، باغ‌ها، فواره‌ها و مجالس طرب شعر سروده‌اند و تمایز این اشعار به طور کامل برجسته و روشن است؛

۳- موشحات در میان ادبای اندلس نضج گرفته است. بدون شک فرهنگ رمانتیک اسپانیایی در پرورش این گونه شعر بی‌تأثیر نبوده است، به تعبیر زیات اوزان عروضی برای شعرای اندلس تنگ شده به همین دلیل شعر را از قالب رایج بیرون برده و موشحات را تولید کرده‌اند؛

۴- لفظ و شکل شعر اندلس از تصنع خالی نیست، با وجود این، نظر بعضی از مستشرقان که شعر عربی اندلس را خالی از شعور صادق می‌دانند، به تمامی صادق نیست؛

۵- بدون شک شعر طبیعت شعرای اندلس، بر تمام اشعار سروده شده در این حوزه برتری دارد و به نظر شوقی ضیف، این رُحمان مرهون محیط طبیعی و مردم شاد اندلس است؛

۶- عشق در شعر اندلس کمتر از طبیعت اوج نگرفته است. غزل‌های اندلسی‌ها و شراره‌های شوق حب پاک، در دل ادب اروپا جای گرفت؛

۷- اشعار رثایی در شعر اندلس فراوان است، مهم‌ترین ویژگی خاص آنها، سروده‌های رثایی در رسای شهدای مسلمان جنگ صلیبی است. در کنار اینها مرثیاتی برای افول دولت‌های عربی توجه برانگیز است، مثل مرثیه ابن عبدون برای دولت متوکل و مرثیه ابن لبانه برای دولت معتمد بن عباد؛

پیشگفتار □ ش

۸- زهد و تصوف یکی از ویژگی‌های غالب فرهنگ اندلس است. این غلبه سبب شده است که شاعران زیادی در این زمینه شعر بسرایند و اشعار خود را به تعبیر شوقی ضیف با غلو همراه کنند؛

۹- مدایح نبوی از جمله اشعاری است که به ویژه بعد از سقوط بغداد در ادبیات عربی فراوان یافت می‌شود. مدایح نبوی ادب اندلس با توجه به شرایط محیطی و موقعیت مسیحیان و درگیری‌های جاری ویژگی خاصی دارد، علاوه بر اینها موضوع رثای امام حسین (ع) در میان مدایح نبوی جالب توجه است.

ادب اندلس مجموعه نثر و شعر را در بر می‌گیرد. با توجه به گستردگی این دو حوزه ما به در این مجموعه به حوزه شعر اکتفا کردیم و با توجه به گستردگی و کثرت شاعران، به شعر شعرائی پرداختیم که صاحب کتاب المجانی الحدیثه، آنها را در جلد پنجم گرد آورده است. به همین دلیل عنوان اصلی کتاب را «ترجمه، شرح و تحقیق اشعار جلد پنجم المجانی الحدیثه» قرار دادیم. با توجه به اینکه کتاب المجانی الحدیثه یکی از منابع درسی مقاطع مختلف رشته عربی است، این گزینش به رشد آموزش دانشجویان کمک خواهد کرد، علاوه بر اینکه منطق انتخاب شعرای گلچین شده کتاب المجانی الحدیثه قابل دقت و تأمل است.

هدف اصلی ما آشنایی دانشجویان رشته‌های مختلف، پژوهشگران و علاقه‌مندان به ادب عربی با شعر اندلس است، و تلاش نگارندگان بر آن است که مفاهیم مطرح شده در این اشعار تا حد ممکن با زبان روان در اختیار خوانندگان محترم قرار گیرد. نکته دیگری که عزم نگارندگان را در این امر جدی تر کرد، حوزه ادب اندلس است. حوزه اندلس به علل مختلف نسبت به دیگر حوزه‌های ادب عربی مغفول مانده است، شاید این قدم کوچکی باشد تا بار دیگر ظهور و افول یک تمدن هشتصد ساله، پژوهشگران و به ویژه نسل جوان را به خود جلب کند.

روش کار

این مجموعه به غیر از مقدمه، دو بخش دارد. بخش اول شامل دو فصل است، فصل اول به تاریخچه اندلس، و فصل دوم به تطور شعر اندلس می‌پردازد. بخش اول که بر اساس منابع تاریخی تهیه شده، در کتاب المجانی الحدیثه نیامده است اما فصل دوم ترجمه، شرح و تحقیق اشعار جلد پنجم المجانی

الحدیثه است. شاید این یکی از مزایای کتاب باشد، به طوری که می‌توان گفت تاکنون در هیچ مجموعه‌ای ترجمه و شرح اشعار جلد پنجم به طور کامل نیامده است.

برای ترجمه و شرح فقط به متن کتاب المجانی الحدیثه اکتفا نشد، بلکه به دیوان‌های منتشر-شده شاعران مذکور نیز مراجعه شد و در صورت اختلاف متن‌ها، متن برتر برگزیده و در مواردی متن دیوان محققانه‌تر از مجانی شناخته شد.

در شرح، فقط به نکات نویسنده المجانی الحدیثه بسنده نشده بلکه نکات صرفی و نحوی، بلاغی و شرح واژگان به ضرورت ذکر شده است.

مدوحان و اشخاصی که قصیده‌ها اعم از مدح و رثا و غزل درباره آنها سروده شده تا حد ممکن معرفی شده‌اند تا خواننده شناخت بیشتری در رابطه با موضوع پیدا کند.

بعضی از اشعار در کتاب المجانی الحدیثه به شاعر دیگری نسبت داده شده که با تحقیق و مراجعه به دیوان‌های شعر و کتاب‌های لغت به صاحب اصلی ارجاع داده شده است. بعضی-از قصائد در کتاب المجانی بدون عنوان بود که با توجه به متن قصیده عنوان مناسب انتخاب شد تا وصول و دستیابی خوانندگان محترم به اشعار آسان‌تر شود.

استشادهایی که به توضیح و ارجاع نیاز است توضیح داده شد، و اعراب گذاری اشعار با اعراب دیوان‌ها مقایسه شد و شکل صحیح‌تر و دقیق‌تر اعمال شد.

در ترجمه سعی شده است تا حد ممکن از چارچوب متن خارج نشویم تا دانشجویان محترم بتوانند با تطبیق معنا بافت جمله را تشخیص دهند، گرچه امر ترجمه این تقیید را همیشه بر نمی‌تابد.

ترجمه اشعار در سه مرحله صورت گرفت. ابتدا ترجمه انفرادی انجام و در مرحله دوم ترجمه مناسب روش مباحثه و تحلیل انتخاب شد و در مرحله سوم پس از اظهار نظر یکی از استادان دوباره بازبینی و اصلاح شده است. با همه این دقت‌ها این ترجمه نه حرف تمام است و نه تمام حرف. با توجه به اینکه درصد قابل توجهی از کار ترجمه به ذوق مترجمان وابسته است ما در انتظار پیشنهادهای بهتر همه عزیزان هستیم و بر این باوریم که تذکر و یادآوری و نقد پژوهشگران، استادان و دانشجویان کوشا، ما را در غنا بخشیدن به اثر یاری خواهد کرد.

در پایان این سخن بر خود وظیفه می‌دانم از دانشجوی کوشا جناب آقای عبدالوحد نویدی که در شکل‌گیری این کتاب از شروع تا پایان زحمات طاقت فرسایی را متحمل شدند، تشکر کنم، همچنین

پیشگفتار □ ض

پیوسته سپاسگزار محبت‌های همکار صدیق و استاد فاضل دانشگاه شهید بهشتی جناب آقای دکتر ابوالفضل رضایی (که زحمت بازمینی را به دوش کشیدند) خواهم بود.

و از جناب آقای علیرضا صفا از کارشناسان پرتلاش گروه زبان و ادبیات عربی سپاسگزارم که ما را در امر حروف‌نگاری و تنظیم یاری رساندند.

راهنمایی‌هایی مشفقانه همکار محترم و دوست دیرینم جناب آقای دکتر فقهی در تنظیم این مجموعه همیشه مرا قادران محبت‌های خالصانه او قرار خواهد داد.